

MATERIALIA

SETKÁVÁNÍ A SPOLUPRÁCE POVÁLEČNÝCH POLSKÝCH
A ČESKOSLOVENSKÝCH NEOLITIKŮ

MARIE ZÁPOTOCKÁ

Nečekejte v mém příspěvku žádné hodnocení vzájemných styků a názorových shod či rozdílů mezi polskými a českými neolitiky. Jen si prohlédněte několik fotografií ze vzájemného setkávání archeologické generace nastupující po druhé světové válce, před více jak šedesáti lety, a trvajících dodnes. Obrázků není mnoho, nejsou příliš kvalitní – jde většinou o skenované staré fotografie, negativy se nezachovaly, ale těm, kteří na těchto fotografiích figurují, připomenou jejich počátky a mladším ukáží kolegyně a kolegy, které znají jen z literatury a kteří již často nejsou mezi námi. Nebylo nás mnoho, v jednom ročníku na třech fungujících fakultách – v Praze, Brně, Bratislavě – tak kolem desíti až patnácti studentů celkem. Všichni jsme se znali a všichni věděli, kdo které téma zpracovává. Poválečné období v evropské archeologii bylo vůbec velmi živé a tvůrčí, bylo nutné vypracovat nové klasifikace jednotlivých kultur i období, sledovat vztahy mezi oblastmi, v centru pozornosti byla relativní chronologie a šokem bylo koncem šedesátých let zpřesnění absolutní chronologie. Velké objevy, prováděné ve všech zemích střední Evropy od Holandska po Polsko a zkoumané pomocí moderních metod i těžkých strojů, přinášely řadu nečekaných otázek i pokusů o jejich řešení, také pomocí nově zaváděných počítačů, tenkrát ještě ve formě obrovských strojů. Díky našim profesorům, aktivním již za první republiky, kteří se znovu rychle zapojili do mezinárodní spolupráce jsme měli, alespoň do začátku sedmdesátých let, do tzv. normalizace v Československu, možnost i cestovat a poznávat se s kolegy a jejich výzkumy i nálezy z obou stran „železné opony“. K vzájemnému poznávání přispěly i četné návštěvy ze zahraničí a velké mezinárodní akce – v r. 1959 symposium *L'Europe à la fin de l'âge de la pierre*, v r. 1966 pak *VII. kongres UISPP*

Obr. 1. Krakov - Nowa Huta, 1957: J. K. Kozłowski, A. T. Kulczycka, M. Zápotocký, M. Richter. Výstavba areálu Nowa Huta na nejkvalitnější spráši.

Obr. 2. Lublin, 1957. Z. Ślusarski, M. Zápotocký, M. Steklá, J. Gurba, M. Richter.

v Praze. Naše styky pokračovaly, byť jen písemně, i v letech po sovětské okupaci v r. 1968. Prakticky jsme v této době směli jezdit jen do zemí východního bloku. Mělo to ovšem jednu výhodu – tyto kolegy i jejich práci, zemi a historii, jak pravěkou, tak současnou jsme poznávali mnohem hlouběji. Polští kolegové měli v tomto směru situaci snazší, jejich země byla celé období mnohem otevřenější. Po roce devadesát se situace změnila, bylo nutné poznat i jiné země, dříve těžko přístupné a seznámit se s jejich výzkumy a nálezy, i když pro naši generaci přišla tato změna již příliš pozdě. V devadesátých letech naše kontakty s Polskem zeslábly, později se ale situace, díky pravidelné účasti zvláště slezských a malopolských kolegů na každoročních setkáních našich neolitiků a eneolitiků (srv. *Otázky neolitu a eneolitu našich zemí*), zase vrátila do normálních a pro obě strany potřebných kolejí.

S polskou archeologií jsme se prvně seznamovali samozřejmě při přednáškách a důležité byly i referáty o nových publikacích, zadávané nám povinně prof. J. Filipem pro Archeologické rozhledy. První výměnná studijní cesta s polskými studenty z krakovského semináře (Elżbieta Dąmbrowska, Janusz K. Kozłowski a Antony Kunysz) se uskutečnila v r. 1957. Žádná stipendia ani nadace, vše jsme si museli zařizovat a hradit sami. Trasa: Krakov/Kraków, Lublin, Lodž/Lódz (obr. 1-3), Gdaňsk/Gdaňsk, Vratislav/Wrocław. Polští účastníci přijeli do Čech jednotlivě a každý si stanovil vlastní program. Výsledkem této cesty bylo navázání celoživotních přátelství a z mé strany i poněkud drzý článek *Zur Stichbandkeramik in Polen* (STEKLÁ 1958), který podnítl dosud trvající diskusi o podílu kultury s vypíchanou keramikou

Obr. 3. Lodž, 1957: Hradiště Tum pod Lenczycou: M. Richter, Lydia Gabalówna, M. Zápotocký.

Obr. 4. Bylany, výzkum na ploše A, 1959: Vedoucí výzkumu Bohumil Soudský, k němu obrácení od leva: U. Fischer, K. Jażdżewski, N. J. Merpert, J. Driehaus, T. S. Passek, K. J. Becker, J. Banner, J. Neustupný, spolu diskutují M. Gimbutas, L. Kaelas a E. Vogt.

Obr. 5. Bylany, diskuse v hale, 1959: Sedící zleva: U. Fischer, K. Jażdżewski, J. Kowalczyk, S. J. L. de Laet, stojící zástupci nejmladší generace: J. Machnik, T. Štefanovičová, V. Moucha, M. Steklá, E. Čujanová a sekretářky pražského a nitranského ARÚ.

Obr. 6. Bylany, hala. Zleva O. Klindt-Jensen, J. Driehaus, K.J. Becker, U. Fischer, K. Jażdżewski, J. Kowalczyk, S. J. L. de Laet, stojící viz obr. 5, zprava stojící B. Soudský, vedle sedí J. Filip, u zadních dveří J. Böhm.

Obr. 7. Bylany, 1987: Posezení pod bylanskou břízou. Za stolem: M. Lichardus, N. Kalicz, M. Plateaux, T. Velimský, M. Buchvaldek, M. Zápotocký, vzadu: A. T. Leciejewiczowa-Kulczycka, M. Zápotocká, C. Bakels, B. Engelhardt.

na vývoji mladšího neolitu v Polsku. V r. 1959 se v Praze konalo *Symposium L'Europe à la fin de l'âge de la pierre*, kterého se zúčastnila řada významných ale i začínajících neolitiků. Navštívili i výzkum v Bylanech, v té době nejvýznamnější odkryv neolitické osady ve střední Evropě (obr. 4–6), (SOUDSKÝ – PLESLOVÁ 1961). Krátce poté, v r. 1960, jsem doprovázela prof. Zofju Podkowińskou při její cestě po Československu po trase Praha–Brno–Boskovštejn–Bratislava–Košice. To byl skutečně intenzivní kurz polské řeči i dějin archeologie v obou zemích. Paní profesorka totiž podobnou cestu absolvovala už ve třicátých letech, za první republiky, a bylo co srovnávat.

Výzkum v Bylanech, kde jsem začínala jako asistentka dr. Soudského, navštívila nebo na něm v padesátých a šedesátých letech pracovalo mnoho zahraničních badatelů a studentů, mezi nimi z Polska D. Rauhut, S. Milisauskas a „Terezka“ A. T. Leciejewiczowa-Kulczycka. V r. 1966 se v Praze konal VII. kongres UISPP, při němž do Bylan přijelo několik stovek účastníků, mnozí opět z Polska (FILIP 1970). V r. 1972, když B. Soudský zemřel a my jsme nesměli (protože byl odsouzen za nepovolené setrvání jako hostující profesor na pařížské Sorboně), zveřejnit jeho nekrolog, napsala jej Terezka pro *Acta Archaeologica Carpatica* (1972).

Druhou studijní cestu do Slezska a Malopolska (Vratislav/Wrocław, Bytom, Opole, Krakov/Kraków, Řešov/Rzeszów) jsem podnikla, již úředně, až v r. 1976 a krátce poté, v r. 1978, jsem byla pozvaná do Vratislavi na konferenci *Neolityzacja Polski Poludniowo zachodniej* (obr. 8), kde se po nástupu A. T. Leciejewiczové-Kulczycké na zdejší fakultu a po řadě zásadních výzkumů z doby keramiky lineární a vypíchané řešily otázky vývoje zdejšího neolitu (NEOLITYZACJA 1983). Další koloqium na téma *Siedlungen der Kultur mit Linearkeramik in Europa* pořádal Archeologický ústav SAV v Nových Vozokanoch na Slovensku (obr. 9), na němž předneslo své příspěvky pět kolegyně a kolegů z Polska (PAVÚK 1982). Podobně, jako jsme my podnikali studijní cesty do Polska jezdili také polští neolitici na delší i vícere pobyty do Československa – B. Balcer, A. T. Leciejewiczowa, Hana Kowalewska-Marschalek a Jacek Lech, který zde studoval českou štipanou industrii (LECH 1987; 1993).

Vrcholem neolitických setkání před r. 1990 byl pro nás seminář konaný v r. 1987 na závěr ukončení systematického výzkumu neolitického sídlištního areálu v Bylanech (PAVLŮ – RULF – ZAPOTOCKÁ 1966; RULF ed. 1989). Účastnilo se jej na 60 kolegů z 10 evropských zemí. Přednášky se konaly na zámku v Liblicích, s exkurzemi do muzea Čelákovice (obr. 10), ale především do základny v Bylanech, vybudované v r. 1957, která, ač plánovaná na 15 let, je v užívání dodnes (obr. 7).

Vedle lineární a vypíchané keramiky patří ke společným polsko-česko-slovenským tématům i lengyelská kultura. Také této kultuře byla věnována řada setkání, na kterých se podíleli archeologové z obou zemí. První v r. 1967, *Symposium über den Lengyel-Komplex und die benachbarten Kulturen*, se konalo v Malých Vozokanech na Slovensku (TOČÍK red. 1969), kde se okruh přednášejících rozšířil o kolegy ze zemí s vývojem starších malovaných kultur – Bulharska, Jugoslávie a Rumunska. Polské kolegy zde zastupovaly J. Kamińska a A. Dzieduszycka-Machnikowa. Druhé setkání – *Internationales Symposium über die Lengyel-Kultur* – svolané v r. 1984 po dokončení výzkumu rondelu ve Svodíně, opět do Malých Vozokan, se věnovalo hlavně tomuto novému fenoménu (CHROPOVSKÝ – FRIESINGER eds. 1986). Třetí zorganizovali již po roce kolegové z Maďarska v Szekszárdu – *Internationale prähistorische Konferenz* (VADAS Hrgb. 1986). Čtvrté „lengyelské“ setkání, *Internationales Symposium über die Lengyel-Kultur 1888–1988*, se konalo za bohaté účasti kolegů z Polska na zámku v Kravsku na Moravě (obr. 11); věnováno bylo stému výročí od vzniku Jihomoravského muzea ve Znojmě a od narození F. Vidomce a na vydání publikace se podílelo Archeologické muzeum v Lodži (KOŠTUŘÍK red. 1994). Zatím poslední lengyelská konference – *The Lengyel, Polgár and related cultures in the Middle/Late Neolithic in Central Europe* – uspořádaná polskou a maďarskou akademií věd v Krakově v r. 2006, přinesla především přehledné studie hodnotící dnešní stav výzkumu včetně vztahů

Obr. 8. Vratislav, 1978:
 Od leva: M. Kaczanowska,
 S. Šiška, M. Zápotocká,
 E. Rock, J. Kamiěnska,
 B. Burchard.

Obr. 9. Nové Vozokany,
 1981: Slovensko. Shora
 a zleva: ?, P. Koštuřik,
 J. Rulf, I. Rada, I. Pavlů,
 S. Šiška,
 M. Zápotocká,
 A.T. Leciejewiczowa-
 Kulczycka,
 M. Godłowska.

Obr. 10. Muzeum
 Čelákovice, 1987: Od
 leva: M. Lichardus-Itten, ?,
 V. Němejcová-Pavůková, ?,
 J. Pavůk, J. Makkay,
 J.-P. Demoule,
 M. Kaczanowska,
 J. Lichardus v rozhovoru
 s I. Pleinerovou,
 A. T. Leciejewiczowa-
 Kulczycka,
 M. Buchvaldek,
 D. Kaufmann.

Obr. 11. Kravsko, Morava, 1989: M. Kaczanowska, J. K. Kozłowski, M. Godłowska.

Obr. 12. Łódź, 2008: R. Grygiel, M. Zápotocká před muzeem.

Obr. 13. Varšava, 2008: Náš poslední večer v Polsku: H. Kowalewska-Marszalek, J. Lech, M. Zápotocká. Foto M. Zápotocký.

Obr. 14. Kutná Hora, před hostincem Pana Mikuláše z Heslova, 2012: M. Zápotocká, M. Končelová, R. Grygiel, F. Velímský, R. Šumberová.

k současným sousedním kulturám, jak jsou interpretovány v jednotlivých zemích (KOZŁOWSKI – RACKY 2007). Škoda jen, že nebyla silněji zastoupena moravská strana.

Už mimo rámec tématu vzpomenu na svou poslední pracovní návštěvu Polska v r. 2008, tedy 51 let po své první cestě do této krásné a přátelské země. Současným ředitelem Muzea archeologického a etnografického Ryszardem Grygielem jsme, spolu s M. Zápotockým, byli pozváni do Lodže na slavnostní zasedání ke stému výročí narozenin profesora Konrada Jażdżewskiego a jeho spolupracovníka Stanislava Madajskiego. Zde jsme se setkali bohužel už jen se dvěma z těch, které jsme poznali na naší první cestě, A. T. Lecejewiczovou-Kulczyckou a J. Gurbou, ale také s mnoha přáteli, které jsme poznali během pozdějších let naší spolupráce (obr. 12). Milé rozloučení s Polskem jsme zažili večer před odjezdem v Archeologickém a etnografickém ústavu ve Varšavě (obr. 13), kam nás pozvali H. Kowalewska-Marszałek a J. Lech. Po čtyřech letech v r. 2012 potom prvně navštívil R. Grygiel Prahu a původní základnu výzkumu v Bylanech (obr. 14).

ZÁVĚR

Konference *Česko-polské vztahy v dějinách archeologie do roku 1989 - Czesko-polskie stosunki w historii archeologii do 1989 roku*, kterou inicioval Jacek Lech z Varšavy a uspořádalo Moravské zemské muzeum spolu s dalšími institucemi v Brně v r. 2013, bylo, jak se sami v tomto sborníku přesvědčíte, kvalitní bilancí vzájemné spolupráce, vlivů i přátelství. Z přednášek je třeba na prvním místě vyzvednout precizně vypracovaný příspěvek J. Lecha, ale přínosné, zajímavé a někdy i překvapivé byly i ostatní, jak z polské tak z moravské strany, stejně jako následující živá diskuse. Česká archeologie z tohoto srovnání nevyšla s poctou. Setkání se zúčastnili jen dva příslušníci nejstarší generace, navíc oba ze stejného odvětví pravěku. Postrádali jsme zástupce střední a mladé generace, stejně jako kolegy zabývající se obdobím mladšího pravěku a středověku.

LITERATURA

- FILIP, J., red. 1970: Actes du VIIe Congrès International des science Préhistoriques et Protohistoriques, 1-2, Praha.
- CHROPOVSKÝ, B. – FRIESINGER, H., Hrgb. 1986: Internationales Symposium über die Lengyel-Kultur. Nitra-Wien.
- KOZŁOWSKI, J. K. and RACKY, P., eds. 2007: The Lengyel, Polgár and related cultures in the Middle/Late Neolithic in Central Europe. Kraków.
- KULCZYCKA-LECIEJEWICZOWA, A. T. 1977: In memoriam Bohumili Soudský. in: *Acta Archaeologica Carpatica* XVII, s. 301-305. Kraków.
- LECH, J., 1989: A Danubian raw material exchange network: a case study from Bylany. In: *Bylany Seminar - Collected papers*. Praha, 111-120.
- LECH, J. 1993: Analyse der Spaltindustrie aus der Grube 2. *Archeologické rozhledy* 45, 458-459.
- NEOLITYZACJA: Neolityzacja Polski Poludniowo zachodniej. *Studia archeologiczne* 13 1983. Wrocław.
- PAVLŮ, I. – RULF, J. – ZÁPOTOCKÁ, M., 1986: Theses on the Neolithic site of Bylany - Téze k analýze neolitického sídliště v Bylanech. *Památky archeologické* LXXVII, 288-412;
- PAVŮK, J., red. 1982: *Siedlungen der Kultur mit Linearkeramik in Europa*. Nitra 1982.
- RULF, J., ed. 1989: *Bylany Seminar 1987 - Collected Papers*. Praha.
- SOUDSKÝ, B. – PLESLOVÁ, E., red. 1961: *L'Europe à la fin de l'âge de la pierre*. Praha.
- STEKLÁ, M., 1958: Zur Stichbandkeramik in Polen. In: Frel, J., ed.: *Epithymbion Roman Haken*, Praha, 15-21.
- TOČÍK, A., red. 1969: Symposium über den Lengyel-Komplex und die benachbarten Kulturen. *Študijné zvesti* 17. Nitra.
- VADAS, F., Hrgb. 1986: *International prehistoric conference - Internationale prähistorische Konferenz*. A Béri Balogh Adám múzeum évkönyve XIII. Szekszárd.